

**ANTALYA BELEK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKÇE ÖĞRETİMİ UYGULAMA VE ARAŞTIRMA MERKEZİ**

**II. ULUSLARARASI
SANAT VE SOSYAL BİLİMLER
KONGRESİ**

24-26Ekim2024

TAM METİN BİLDİRİLER KİTABI

Editörler

Özlem MECEK ÇEVİK/ Pelin ÜGÜMÜ AKTAŞ/ Çiçek TOPÇU YÜCEL

Delil YÜKSEKDAĞ/ Anıl PARLAK/ Nagihan ÇETİN

ANTALYA BELEK ÜNİVERSİTESİ

Türkçe Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezi

II. ULUSLARARASI SANAT VE SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

24-26 Ekim 2024

Tam Metin Bildiriler Kitabı

Editörler

Özlem MECEK ÇEVİK/Pelin ÜGÜMÜ AKTAŞ/Çiçek TOPÇU YÜCEL

Delil YÜKSEKDAĞ/Anıl PARLAK/ Nagihan ÇETİN

II. ULUSLARARASI SANAT VE SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Editörler: Özlem Mecek Çevik, Pelin Ügümü Aktaş, Çiçek Topçu Yücel

Delil Yüksekdağ, Anıl Parlak, Nagihan Çetin

ISBN: 978-625-5548-05-4

PA Paradigma Akademi Yayınları

Sertifika No: 69606

PA Paradigma Akademi Basın Yayın Dağıtım

Fetvane Sokak No: 29/A

ÇANAKKALE

e-mail: fahrigoker@gmail.com

Yayın Sorumlusu: Fahri Göker

Mizanpaj: Otağ Ajans

Kapak Görseli ve Tasarımı: Burcu Yıldırım Parlak

Matbaa

Meydan Baskı

Sertifika No: 70835

Kitaptaki bilgilerin her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir.

Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığında alınan bandrol ve ISBN ile satılmaktadır. Bandrolsüz kitap almayınız.

Aralık 2024

Onur Kurulu

Ekrem alkılı (Antalya Belek Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanı)

İlker Tuncay (Antalya Belek Üniversitesi Mütevelli Heyet Bařkan Vekili)

Prof. Dr. Mustafa Fadıl Szen (Antalya Belek Üniversitesi Rektörü)

Düzenleme Kurulu

Doç. Dr. Nagihan etin (Antalya Belek Üniversitesi, Türkçe ğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezi)

Dr. Öğr. Üyesi Pelin ğm Aktaş (Antalya Belek Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü)

Dr. Öğr. Üyesi iek Topçu Yücel (Antalya Belek Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, İletişim ve Tasarım Bölümü)

Öğr. Gör. Özlem Meccek evik (Antalya Belek Üniversitesi, Rektörlüğü Bağlı Ortak Dersler Bölümü)

Öğr. Gör. Delil Yüksekdağ (Antalya Belek Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Mahkeme Büro Hizmetleri Programı)

Öğr. Gör. Anıl Parlak (Antalya Belek Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu Mahkeme Büro Hizmetleri Programı)

Bilim ve Danıřma Kurulu

Prof. Dr. Abdullah Iřıklar (Bursa Teknik Üniversitesi)

Prof. Dr. Abdullah Kuzu (Antalya Belek Üniversitesi)

Prof. Dr. Aslı Büyükokutan Tret (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Aysun Altunöz (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)

Prof. Dr. Cangl rnek (Maltepe Üniversitesi)

Prof. Dr. Elçin İbrahim (Karabaė Üniversitesi, Azerbaycan)

Prof. Dr. Emine Uçar İlbuėa (Akdeniz Üniversitesi)

Prof. Dr. Ergin Jable (Priştine Üniversitesi, Kosova Cumhuriyeti)

Prof. Dr. Faruk Akın (Bilecik şeyh Edebalı Üniversitesi)

Prof. Dr. Ferit Yusupov (Kazan Federal Üniversitesi, Tataristan)

Prof. Dr. Fuzuli Bayat (Azerbaycan Bilimler Akademisi Folklor Enstitüsü, Azerbaycan)

Prof. Dr. Glbanu Kossimov (Abay Devlet Pedagoji Üniversitesi, Kazakistan)

Prof. Dr. Hazretgli Durdıyev (Mahtumkulu Dil, Edebiyat ve Mill Elyazmaları Enstitüsü, Türkmenistan)

Prof. Dr. Henryk Jankowaki (Adam Mickiewicz University in Poznań, Polonya)

Prof. Dr. Hülya Şimğa (Antalya Belek Üniversitesi)

Prof. Dr. Hülya Taş (Bursa Uludağ Üniversitesi)

Prof. Dr. Hüseyin Bal (Antalya Belek Üniversitesi)

Prof. Dr. Kerim Çetinkaya (Antalya Belek Üniversitesi)

Prof. Dr. Kürşat Öncül (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Lindita Xhanari Latifi (Tiran Üniversitesi, Arnavutluk)

Prof. Dr. Mehmet Aça (Marmara Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet Çeribaş (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)

Prof. Dr. Melek Akgün (Maltepe Üniversitesi)

Prof. Dr. Mukhabbat Kurbanova (Mirza Ulugbek Özbekistan Milli Üniversitesi, Özbekistan)

Prof. Dr. Nedim Bakırcı (Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi)

Prof. Dr. Nezir Temur (Gazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Oğuz Özyaral (Antalya Belek Üniversitesi)

Prof. Dr. Oya İnci Bolat (Balıkesir Üniversitesi)

Prof. Dr. Sefa Çetin (Antalya Bilim Üniversitesi)

Prof. Dr. Selami Özsoy (Abant İzzet Baysal Üniversitesi)

Prof. Dr. Serdar Uğurlu (Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi)

Prof. Dr. Serkan Özdemir (Bursa Teknik Üniversitesi)

Prof. Dr. Süer Eker (Başkent Üniversitesi)

Prof. Dr. Şeref Demir (Maltepe Üniversitesi)

Prof. Dr. Tamella Aliyeva (Muş Alparslan Üniversitesi)

Prof. Dr. Tülay Çulha (Kocaeli Üniversitesi)

Prof. Dr. Türker Eroğlu (Gazi Üniversitesi)

Doç. Dr. Aslı Fişekçioğlu (Marmara Üniversitesi)

Doç. Dr. Asuman Aypek Arslan (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)

Doç. Dr. Ayça Akın (Antalya Belek Üniversitesi)

Doç. Dr. Berna Ayaz (Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi)

Doç. Dr. Birol Azar (Fırat Üniversitesi)

Doç. Dr. Deniz Adnan Çoban (Antalya Belek Üniversitesi)

Doç. Dr. Didem Narmanlı (Süleyman Demirel Üniversitesi)

Doç. Dr. Duygu Çeliker Saraç (Süleyman Demirel Üniversitesi)

Doç. Dr. Emek Üşenmez (İstanbul Üniversitesi)
Doç. Dr. Fidan Uğur Çerikan (Pamukkale Üniversitesi)
Doç. Dr. Filiz Güven (Sinop Üniversitesi)
Doç. Dr. Galina Mişkiniene (Litvan Dili Enstitüsü,Vilnius/Litvanya)
Doç. Dr. Gökhan Akel (Antalya Belek Üniversitesi)
Doç. Dr. Gül Yaşartürk (Akdeniz Üniversitesi)
Doç. Dr. Gülay Yazar Öztürk (Yeditepe Üniversitesi)
Doç. Dr. Hatice Kübra Uygur (Mardin Artuklu Üniversitesi)
Doç. Dr. Harun Akçam (Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Doç. Dr. Mehmet Şeren (Antalya Belek Üniversitesi)
Doç. Dr. Mustafa Aça (İzmir Demokrasi Üniversitesi)
Doç. Dr. Mustafa Şahin (Dicle Üniversitesi)
Doç. Dr. Nezaket Memmedli (Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi)
Doç. Dr. Nuran Malta (Priştine Üniversitesi)
Doç. Dr. Nursel Uyaniker (Marmara Üniversitesi)
Doç. Dr. Renata Šukaitytė-Coenen (Vilnius Üniversitesi)
Doç. Dr. Seadet Shikhiyeva (Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi)
Doç. Dr. Selçuk Kürşad Koca (Sakarya Üniversitesi)
Doç. Dr. Seyfi Kılıç (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Doç. Dr. Seyhan Aksoy (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Doç. Dr. Şafak Gündüz (Yeditepe Üniversitesi)
Doç. Dr. Süleyman Fidan (Gaziantep Üniversitesi)
Doç. Dr. Tülin Sepetci (Abant İzzet Baysal Üniversitesi)
Doç. Dr. Yeşim Çelik (Akdeniz Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ayla Avcı (Antalya Belek Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Elçin Noyan (Antalya Belek Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Emre İdacıtürk (Antalya Belek Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Gizem Candan (Antalya Belek Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Gülce Dölkeleş (Mudanya Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Halil Mert Erdoğan (Antalya Belek Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Harun Akçam (Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi İrem Göktaş (Antalya Belek Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Mısra Çakaloğlu (Antalya Belek Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Mürşide Özgeldi (Maltepe Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Nihan Tezer (Antalya Belek Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Tutku Ceren Akçam (Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Öğr. Gör. Dr. Ayşe Uğureli (Polis Akademisi)
Öğr. Gör. Dr. Tülin Gümüş (Polis Akademisi)
Dr. Azime Cantaş (Afyon Kocatepe Üniversitesi)
Dr. Bahar Erenel Yaşlıca (Maltepe Üniversitesi)
Dr. Ganbat Lkhundev (Moğolistan Tarih Enstitüsü)
Dr. Berna Kolot (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Dr. Şafak Etike (Yozgat Bozok Üniversitesi)

İŞLEVSEL KURAM BAĞLAMINDA TAŞKENT İLÇESİ TÜRKÜLERİ

Nafiz CAMGÖZ

Dr. Öğr. Üyesi, Maltepe Üniversitesi Konservatuvarı

Özet

Konya'nın ilçelerinden biri olan Taşkent, İç Anadolu Bölgesi'nin ve Konya'nın en güney ucunda yer alır. Orta Toroslardaki Taşeli Platosunda, Göksu Havzası içerisinde, dağlık ve sarp kayalıklı bir alanın üzerinde yer alan Taşkent, 468 km² yüzölçümüne sahip olup Konya il merkezine 135 km, Alanya'ya ise yaklaşık 100 km uzaklıktadır. Bir Yörük-Türkmen yerleşim yeri olan Taşkent, İç Anadolu Bölgesi ile Akdeniz Bölgesi arasında bir köprü konumundadır. İlçenin coğrafi konumu ve bir Yörük-Türkmen yerleşimi olması Taşkent'teki müzik geleneğini şekillendiren, türkülerin melodik-ritmik yapılarını ve icra biçimlerini etkileyen unsurlar arasındadır. Taşkent türküleri genellikle dört gün süren düğünlerin belli aşamalarında ve dinî bayramlarda icra edilmektedir. Defler eşliğinde kadın ve erkeklerin kendi aralarında çalıp söyledikleri ve oynadıkları Taşkent türküleri genellikle yöre düğünlerinde hızlı ritmik kalıplar içinde icra edilerek eğlence işlevini yerine getirmektedir. Bu çalışmada Taşkent ilçesinden derlenen türküler, bağlam merkezli halk bilimi kuramlarından işlevsel halk bilimi kuramı çerçevesinde değerlendirilerek William R. Bascom'un folklorun dört temel işlevine göre örneklendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada nitel yöntem benimsenmiş olup tarama modeli kullanılmıştır. Türküler eğlenme, eğlendirme ve hoşça vakit geçirme işlevi, toplumsal kurallara ve törelere destek verme işlevi, eğitim ve kültürün genç kuşaklara aktarılması işlevi, toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulma işlevi olarak dört başlık altında ele alınmıştır. Taşkent türkülerinde Bascom'un dört işlevini barındıran türkü sözlerine rastlanmış olmakla beraber eğlenme, eğlendirme ve hoşça vakit geçirme işlevinin daha yoğun işlendiği ve Bascom'un da belirttiği üzere eğlence unsurunun altında yatan derin anlamların folklorun eğlence işlevi ile türkü sözlerinde dışa vurulduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İşlevsel Kuram, Folklor, Türkü, Konya İli, Taşkent.

FOLK SONGS OF TAŞKENT DISTRICT IN THE CONTEXT OF FUNCTIONAL THEORY

Abstract

Taşkent, one of the districts of Konya, is located at the southernmost end of the Central Anatolia Region and Konya province. Located on a mountainous and steep rocky area in the Göksu Basin in the Taşeli Plateau in the Central Taurus Mountains, Taşkent has an area of 468 km² and is 135 km from Konya city centre and 100 km from Alanya. Taşkent, a Yörük-Türkmen settlement, is a bridge between Central Anatolia and the Mediterranean Region. This geographical location of the district and the fact that it is a Yörük-Türkmen settlement are among the factors that shape the musical tradition in Taşkent and affect the melodic-rhythmic structures and performance styles of folk songs. Musical performances in Tashkent take place at certain stages of weddings lasting four days and on religious holidays. Taşkent folk songs, which are played, sung and played by men and women accompanied by defts, are usually performed in fast rhythmic patterns at local weddings and fulfil the function of entertainment. In this study, the folk songs collected from Taskent district were evaluated within the framework of functional folklore theory, one of the context-centered folklore theories, and it is aimed to exemplify William R. Bascom's four basic functions of folklore. In this study, it is aimed to exemplify the folk songs collected from the Taşkent region according to William R. Bascom's four basic functions of folklore by evaluating them within the framework of functional folklore theory, one of the context-centered folklore theories.

For this purpose, qualitative method was adopted in the study and the survey model was used. Folk songs were analysed under four headings: the function of having fun, entertaining and having a good time, the function of supporting social rules and customs, the function of transferring education and culture to younger generations, and the function of getting rid of social and personal pressures. Although the lyrics of the songs containing Bascom's four functions were encountered in Taşkent songs, it was determined that the functions of having fun, entertaining and having a good time were handled more intensively and even, as Bascom stated, the deep meanings underlying the element of entertainment were expressed in the lyrics of the songs with the entertainment function of folklore.

Keywords: Functional Theory, Folklore, Folk Song, Konya Province, Taşkent.

Giriş

Konya ilinin 31 ilçesinden biri olan Taşkent, İç Anadolu Bölgesi'nin ve Konya ilinin en güney ucunda, Orta Toroslardaki Taşeli Platosunda yer almaktadır. Konya il merkezine 135 km, Alanya'ya ise yaklaşık 100 km uzaklıkta olan ilçe 468 km² yüzölçümüne sahiptir. Eski adı "Pirlerkondu" olup 1934'te dönemin Konya Valisi tarafından yörenin coğrafyasına uygun olarak Taşkent adı verilmiştir. 1988 yılında ise ilçe olarak fiilen faaliyete geçmiştir (URL-1).

1225-1250 yılları arasında çoğunlukla Avşar boyuna mensup Türkmenlerin yerleşim yeri olan Taşkent'te (Kocamaz, 2013: 5), Balcılar, Avşar, Bolay, Çetmi ve Ilıcapınar kasabaları ile Kecimen, Kongul ve Sazak köyleri bulunmaktadır. 2014 yılı itibarıyla büyükşehirliere bağlı köy ve beldelere mahalle statüsünün verilmesiyle birlikte ilçedeki ismi geçen yerler de dahil olmak üzere tüm köy ve beldeler mahalle statüsüne dönüştürülmüştür.

Görsel 1. Taşkent'in Genel Görünüşü (URL-2)

İç Anadolu Bölgesi ile Akdeniz Bölgesi arasında köprü konumunda olan Taşkent ilçesi, idarî sınırlar açısından Konya iline bağlı olmasına karşın coğrafi ve kültürel olarak Akdeniz bölgesine yakın olup bir Yörük-Türkmen yerleşim yeridir. Taşkent'in bu konumu, ilçenin müzik geleneğini şekillendiren etmenler olarak önem arz etmektedir.

Taşkent'in müzik geleneğinin sürdürüldüğü başlıca etkinlikler ise insan hayatının geçiş dönemleri arasında önemli yer tutan evlenme sürecinin ritüellerinden olan düğün ve kına törenleri ile dinî bayramlardır. Düğün ve kına törenleri Taşkent'teki müzik icralarının sergilendiği en önemli etkinliklerdendir. Düğünler, kadınlar ve erkeklerin kendi aralarında eğlenerek iyi oyun, sallama ve köçek olmak üzere temelde üç oyunlu müzik türünde yöreye özgü türküleri icra ettikleri eğlence ortamlarıdır. Bu düğün ve kına eğlencelerinde müzik ve oyun icraları def çalgısı eşliğinde yapılır. Yörede herkes tarafından iyi çalıp söylediğine kanaat getirilmiş ama bu işi profesyonel anlamda yapmayan, sesine ve def çalma kabiliyetine güvenilen kişiler düğünlerde icracı olarak seçilir. Seçilen

kişiler çoğunlukla ikili-üçlü gruplar halinde sadece deflerle türkülerini çalıp söylerler ve düğüne gelen misafirler yöreye özgü figürlerle oynatılır. İlçede ayrıca “ağıt”, “ot biçimi havası” adı verilen uzun havalar ile dinî bayramlarda mahallelere kurulan salıncaklarda kadınların icra ettikleri salıncak türkülerini de icra edilmektedir (Camgöz, 2011: 20).

Taşkent’te müzik kültürünün yaşatıldığı düğün, kına, bayram vb. gelenekler gün geçtikçe önemini yitirmeye başladığı; buna karşın TV programları ve festival kapsamındaki etkinliklerle geleneklerin sergilenmeye, yaşatılmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu anlamda Taşkent’in müzik geleneğinin gelecek kuşaklara aktarılabilmesi ve yaşatılabilmesi için 2010 yılında yörede yaptığımız derleme çalışmaları neticesinde ikisi uzun hava formunda olmak üzere toplamda 14 adet türkü derlenmiş olup 10 tanesi 2016 ve 2019 yıllarında TRT THM Repertuarına kazandırılmıştır. Bu makalede Taşkent ilçesinden derlenen türkülerin sözlerinin, bağlam merkezli halk bilimi kuramlarından “işlevsel halk bilimi kuramı” çerçevesinde değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Taşkent ilçesinde icra edilen türkülerin sözleri, Bascom’un, kültürü bağlam içinde inceleyen Malinowski’nin işlevsel teorisini temel alarak oluşturduğu folklorun dört temel işlevi açısından incelenecektir.

İşlevsel Halkbilimi Kuramı

Halkbilimi çalışmaları genel olarak iki temel kuramsal yaklaşım üzerinden ilerlemektedir. Bunlar, metin merkezli ve bağlam merkezli kuramlar olarak adlandırılmaktadır. Metin merkezli yaklaşımlarda sözlü kültür ürünleri metinler üzerinden açıklanmaya çalışılırken bağlam merkezli yaklaşımlarda ise ele alınan metnin doğduğu, yaratıldığı sosyal çevre (bağlam) ve icra üzerinden bir değerlendirilme yapılmaktadır. Folklor ürünlerinin salt metne dayalı olarak incelenmesi, ki bu metin merkezli bir yaklaşımdır, o ürünlerin şekil, yapı ve içerik özelliklerine göre incelenmesi anlamına gelmektedir. 20. yüzyıldan itibaren ise folklor ürünlerinin şekil, yapı ve içerik özelliklerinin yanı sıra yaratım, icra ve işlevsel özelliklerine göre incelenmesi gerektiği yönündeki yaklaşımlar önem kazanmıştır. Malinowski’nin “Metin, elbette çok önemlidir, fakat bağlamsız bir metin ölüdür.” (Bascom, 2014: 72) ifadesi bağlam merkezli kuramların en önemli dayanak noktasıdır.

Halkbilimi çalışmalarında en yaygın kullanılan bağlam merkezli kuramlardan biri de “işlevsel kuram”dır. Kuramın ana paradigmasını oluşturan sosyoloji ve antropoloji disiplinlerinin etkisi sebebiyle “Antropolojik Kuram ve Yöntem” de denilen işlevsel kuram, Bronislaw K. Malinowski ve A. Reginald Radcliffe-Brown tarafından sistematize edilmiştir. Franz Boas ve öğrencileri ile William Bascom gibi bilim insanları kurama önemli katkılar sağlamışlardır. Malinowski’nin insanın temel ihtiyaçlarını gözetenek oluşturduğu bireyci işlevselcilik teorisinde, işlevi bireyle ilişkilendirerek bireyin temel ve ikincil ihtiyaçlarının işlevin ana kaynağını oluşturduğunu söyler (Aça ve Yolcu, 2017: 50). Malinowski işlevi şöyle ifade eder: “(...) insan kurumlarının ve bu kurumlar içindeki bütün kısmi eylemlerin, ilk yani biyolojik; ya da gelişmiş yani kültürel ihtiyaçlarla ilişkili olduğunu göstermek mümkündür. İşlev her zaman bir ihtiyacın doyurulmasını ifade eder; bu en basit yeme edimiyle başlar ve kutsal eyleme kadar gider, (...)” (Malinowski, 1992: 28).

İşlevselcilik kendi içinde de çeşitlenmeye uğramış bir teoridir. Malinowski’nin bireyin temel ihtiyaçlarına odaklanarak oluşturduğu bireyci işlevselciliğinin karşısında Radcliffe Brown’ın yapısal işlevselciliği bulunmaktadır. Yapısal işlevselcilik, Malinowski’nin bireyin gereksinimlerini ve eylemlerini ön plana alan teorisinin yerine sosyal düzeni temel alan ve bireyin toplum içindeki yeri ve toplumsal düzeninin inşasını gözeten bir sistemdir (Aça ve Yolcu, 2017: 50). “Yapısal işlevselciliğin çözümleme yöntemi, bütünü parçalara ayrılarak parçaların kendi aralarındaki işlevsel ilişkilerini ortaya koymak ve bütün üzerindeki katkılarını belirlemek şeklinde özetlenebilir” (Yolcu ve Aça, 2017: 25).

İşlevsel kuramın halkbilimi çerçevesindeki genel amacı, kendi doğal ortamlarında yaşatılan sözlü kültür ürünlerinin icra edilmesindeki nedenleri ortaya koymaktır. Bir diğer deyişle, bir folklor ürününü ve onun

insan hayatındaki rolünü tam olarak anlayabilmek için o folklor ürününün anlatan ve dinleyende oluşturduğu etkinin niteliğini ortaya koymak gerekmektedir (Çobanoğlu, 2012: 256). Folklor ürünlerinin icra edilmesinin sebepleri, onun yaratılma, aktarılma ve kullanılma nedenleri, dinleyicilerin o folklor ürünlerini dinleme, anlama ve kullanma nedenleri ve bunların dışındaki nedenler işlevsel teorinin temel sorunlarını ortaya koymaktadır (Ekici, 2015: 124). Bütün toplumlarda her âdetin, her nesnenin, her fikrin, her inanç hayatının bir veya birden fazla işlevi yerine getirdiği; her birinin bir bütünün parçası olan bu işlevlerin toplumsal kurumlarda bireylerin gereksinimlerini giderirken nasıl bir işlev sergilediği işlevsel teorinin cevaplandırmaya çalıştığı önemli noktalardır (Yolcu, 2019: 173).

İşlevsel kuramın önemli temsilcilerinden William Bascom, folklor ve kültür arasındaki ilişkinin belirlenmesinde folklorun işlevlerinin önemli olduğunu vurgular ve temel olarak dört işlevi olduğunu belirtir. Bu işlevleri şu şekilde açıklar:

1. Eğlenme, eğlendirme ve hoşça vakit geçirme işlevi
2. Toplumsal kurumlara ve törenlere destek verme işlevi
3. Eğitim ve kültürün genç kuşaklara aktarılması işlevi
4. Toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulma işlevi (Bascom, 2014: 78-81)

Bascom'un belirttiği bu işlevlere ek olarak beşinci bir işlevden daha söz edilir. İlhan Başgöz'ün "protesto işlevi" adını verdiği bu işlev, sınıf çatışmalarının yansıtıldığı, kişilerin kendilerine yapılan haksızlıkların ifade bulduğu bir işlevdir (Başgöz, 2008: 143; Ekici, 2015: 125-126).

Bu çalışmada, Konya ili Taşkent ilçesinde icra edilen türkülerin sözleri, Bascom'un, kültürü bağlam içinde inceleyen Malinowski'nin işlevsel teorisini temel alarak oluşturduğu folklorun dört temel işlevi açısından incelenecektir.

Taşkent Türkülerinde Eğlendirme ve Hoşça Vakit Geçirme İşlevi

Folklor ürünleri genel olarak insanların hoşça vakit geçirme, eğlenme ve eğlendirme gibi ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Teknolojinin ve kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmadığı dönemlerde folklor ürünleri insanların sosyalleşmek, eğlenmek, hoşça vakit geçirmek için başvurabildikleri önemli ürünler/etkinlikler arasındadır. Özellikle düğün ve kına eğlencelerinde, bayramlarda insanlar bir araya gelir ve türküler, maniler, fıkralar söyleyerek vakitlerini eğlenerek geçirirler. Ancak folklor ürünleri her zaman eğlendirme işlevini yerine getirirse de gülme unsurunun altında daha derin anlamlar bulunmaktadır (Bascom, 2014: 78).

Taşkent türküleri çoğunlukla düğün/kına eğlencelerinde yörenin kadın ve erkekleri tarafından ayrı ayrı icra edilmektedir. Günümüzde uygulaması azalsa da eski Taşkent düğünleri dört gün süren bir geleneği ihtiva eder. Kadınlar, sofraya günü denilen düğünün ilk günü, üçüncü ve dördüncü günlerinde müzikli-oyunlu eğlencelerini sürdürürken erkekler ise düğünün üçüncü günü olan düğün odası şenliklerinde eğlencelerini yapmaktadırlar. Bu düğünlerde icra edilen türküler, yapılan alan araştırmaları neticesinde derlenmiş olup 2010 yılında yüksek lisans tezimizde Konya türkülerini ile mukayeseli olarak incelenmiştir. Türkü metinlerinde genel itibarıyla hasretlik, gurbet, sıla özlemi, ayrılık temaları işlenmektedir. İcra edilen bu türkülerin sözlerindeki hüznün teması yoğunlukta olmasına karşın 9/16'lık ritmik yapı içinde deflerle çalınıp, söylenip oynanmaktadır. Pek çok türküde olduğu gibi Taşkent türkülerinde de eğlendirme işlevi, türkü içeriğinin aksine türkünün icrası sırasında ortaya çıkarak bireyi ve toplumu eğlendirmeye yöneliktir (Ekici, 2011: 48). Düğün ortamlarında icra edilen bu türküler Bascom'un da belirttiği üzere eğlence unsurunun altında yatan derin anlamları içererek folklorun eğlence işlevi ile dışa vurulmaktadır. Aşağıdaki dörtlük hüznün, ayrılık gibi temaları içermesine karşın 9/16'lık ölçüde deflerle icra edilen, iyi oyun adı verilen oyun türüne ait türkünün ilk kıtasıdır:

Yayla yollarından yürüyüp gelir

Beyaz entarisin sürüyüp gelir

Kim ağlatmış benim gonca gülümü

Verdiğim mendile silinip gelir

Bayram günlerinde yapılan etkinliklerde de eğlence işlevi önem kazanmaktadır. Yöredeki kadınlar belirli mahallelerde kurulan tekli, çiftli veya tahtalı salıncaklarda sallanarak türküler söyler. Salıncakta söylenen bu türküleri “salıncak türküleri” denilmektedir. Aşağıdaki ayrılık temalı dörtlük, bir salıncak havası olup dinî bayramlarda eğlence işlevini karşılamaktadır:

Harzadın'dan aştığımı gördüler

Elimdeki mendilimden bildiler

Bizi ayırmaya karar verdiler

Ayıran Allah'ım kavuştur bizi

Düğünün üçüncü günü olan kına gününde “Berber dükkânı”, “Hayatın Önünden” adlı türküler düğün odası şenlikleri kapsamında erkekler tarafından 9/16'lık ritmik yapıda deflerle çalınıp söylenir ve oynanır. Karşılıklı sallanılarak oynanmasından dolayı “sallama” adı verilen bu oyunlu müzik türünde icra edilen türkülerin sözleri aşk, seveda temasını barındırmaktadır.

Berber dükkânı al olur

Güzellik başa bel'olur (amman)

Sevdalık başa bel'olur (amman)

Bağlantı

Ağrır yanlarım vay vay vay

Gırık gollarım vay vay vay

Varamam ben dayanamam

Hayatın önünden geçmedim yoldan

Doğrulup bakmadım ar ettim elden

Bir buse aleyin al yanağından

Sallanışın bir hoş dünkü değilsin

Yörede köçek oyunu olarak adlandırılan türküler düğün/kına eğlencelerinde icra edilir. Eğlence, eğlenme işlevini karşılayan bu oyunlu müzik türündeki türkünün bir kıtalık sözleri aşağıda verilmiştir:

Çek deveci (yar) develerin sulansın

Akan ırmakların gözü bulansın

Devem yüksek atamadım urganı

Üşüdükçe çek başına yorganı

Bağlantı

Ah aman aman al efendim

Al beni içeriye koy efendim

Ne var bunda darılacak be efendim

Taşkent Türkülerinde Toplumsal Kurumlara ve Törenlere Destek Verme İşlevi

İşlevsel teori kapsamında folklorun ikinci işlevi, toplumsal kurumlara ve törenlere destek verme işlevidir. Kültürün ve buna bağlı ritüellerin, kurumların ve törenlerin onaylanması, doğrulanması (Bascom, 2014: 79) anlamına gelen bu işlev, toplum tarafından kabul edilen ve onaylanan toplumsal kurum ve kültürel değerlerin desteklenmesini, güçlenmesini ve sürekliliğini ifade eder. Topluluk üyelerinin ortak değerler etrafında birleşmesini sağlayan folklor ürünleri, kültürel değerlerin ve toplumsal yapıların sürekliliğini sağlaması açısından büyük önem taşır. Taşkent türkülerinde bayram, düğün ve kına gibi tören ve kültürel değerlerin desteklendiğini ifade eden dörtlükler aşağıda verilmiştir:

Bayram gelse kına yaksam elime

Selam versem yarenime erime

Gurbet elde kalan burun gülüme

Selamımı söylen ben gidiyorum

Biner atın iyisine

Gider yolun kıyısına

Selam söylen dayısına

Kız çeyizin hazırlasın

Atladık geçtik koyağı

Biz gelin aldık bayağı

Hem gelin hem güveyi

Hoş geldin gelin hoş geldin

Efendi oğluma eş geldin

Taşkent Türkülerinde Eğitim ve Kültürün Genç Kuşaklara Aktarılması İşlevi

Folklorun üçüncü işlevi, eğitim ve kültürün genç kuşaklara aktarılması işlevidir. Sözlü kültür ortamında eğitim ve kültürel değerler folklor ürünleri vasıtasıyla sonraki nesillere aktarılmaktadır. Taşkent türkülerinde toplumsal ve kültürel değerler genç kuşaklara öğüt, nasihat, iyi dilekler şeklinde aktarılmaktadır. Bu tarz temenni, öğüt içeren türküler çoğu zaman düğün, kına eğlencelerinde icra edilerek eğlence işlevini de karşılamaktadır:

Yüksek minarede kahve pişirir

Kınalı parmaklar fincan deşirir

Gelini görenler aklın şaşırır

Dilerim Allah'tan sür başa kadar

Sana derim sana dinle sözümü

Bilirsin yoluna verdim özümü

Gelin edip verdim körpe guzumu

Büktü bellerimi ölüm ayrılık

Gurbet ellerinden beri aşalım

Atalık hakkımı helallaşalım

Hasretimiz kıyamete kalmasın

Kimseler de benim gibi olmasın (Ertan vd. 1974: 64)

Gazelim dökülür yaprak olursun

Gider kendiliğinden toprak olursun

Ararsın vatanı pişman olursun

Bir zaman vatan diye dolanırsın

Taşkent Türkülerinde Toplumsal ve Kişisel Baskılardan Kurtulma İşlevi

Toplum tarafından yasaklanmış söz, düşünce ve davranışların folklor ürünlerinde ifade edilmesi işlevidir. Örneğin, türkülerde geçen cinsellikle ilgili ifadeler bu işlevi karşılamaktadır (Ekici, 2015: 125). Taşkent türkülerinde de özellikle cinsellikle ilgili ifadeler sembolik anlatım diliyle ifade edilmiştir. Semboller genellikle doğrudan ifade edilmesi sakıncalı görünen konuları üstü kapalı şekilde ifade etmenin işlevsel araçlardır (Dağtaşoğlu, 2024: 108). Aşağıdaki dörtlüklerde yer alan semboller ve benzetmelerle üstü kapalı bir anlatım sergilenerek türkünün ayıplanma, kınanma gibi toplumsal baskılardan kurtulma işlevini barındırdığını bununla beraber düğün, kına eğlencelerinde icra edilerek eğlence işlevini de karşıladığını söyleyebiliriz:

Çek deveci develeri yokuşa

Sallandıkça gülistanlar tokuşa

Develi densiz gerdanı bensiz

Sen olsan bensiz, ben olmam sensiz

Yeşil yaprak idim düştüm dal ilen

Yar beni eğledi tatlı dil ilen

Gezmeğe gidelim gel senin ilen

Sana dallar olan, yar ben olayım

Dağlarda ardıç kurusu

Dibinde keklik sürüsü

Sevdiğim kızın birisi

Yanlarıma yakın geliver (Ertan vd. 1974: 68).

Sonuç

TRT THM repertuarında kayıtlı Taşkent ilçesi türküleri, bağlam merkezli halk bilimi kuramlarından işlevsel halk bilimi kuramı çerçevesinde değerlendirilmiş olup William R. Bascom'un folklorun dört temel işlevine göre örneklendirilmiştir. Türküler eğlenme, eğlendirme ve hoşça vakit geçirme işlevi, toplumsal kurallara ve törelere destek verme işlevi, eğitim ve kültürün genç kuşaklara aktarılması işlevi, toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulma işlevi olarak dört başlık altında ele alınmıştır. Taşkent türkülerinde Bascom'un dört işlevini de barındıran türkü sözlerine rastlanmış olmakla beraber türkünün icra edildiği bağlama bağlı olarak birden fazla işlevi içerdiği de görülmüştür. Genel olarak eğlenme, eğlendirme ve hoşça vakit geçirme işlevinin daha yoğun işlendiği ve Bascom'un da belirttiği üzere eğlence unsurunun altında yatan derin anlamların folklorun eğlence işlevi ile dışa vurulduğu türkü sözleri tespit edilmiştir. Eğlenme, eğlendirme ve hoşça vakit geçirme işlevi, Taşkent türkülerinin icra edildiği bağlamlar olan düğün, kına, bayram merasimlerine bağlı olarak bir türkü sözünde aynı anda diğer işlevlerle birlikte görülebilmektedir. Bu eğlence ortamlarında icra edilen türkülerde çoğunlukla hasretlik, gurbet, sıla özlemi, ayrılık gibi temalar işlenmiş olup eğlence işlevinin altında yatan derin anlamların, bir diğer ifadeyle hüzünlü sözlerin hızlı ritmik kalıplar içine gizlenerek dışa vurulduğu görülmektedir. Beşinci işlev olarak değerlendirilen protesto işlevine ise Taşkent türkülerinde rastlanmamıştır.

Kaynaklar

Aça, M., Yolcu, M. A. (2017). "Folklorda Örtük ve Bozuk İşlev". Folklor/Edebiyat, cilt:23, sayı:90.

Bascom, W. R. (2014). Folklorun Dört İşlevi. (Çeviren: Ferya Çalış). Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2. (Editör: M. Öcal Oğuz ve Selcan Gürçayır Teke). Ankara: Geleneksel Yayıncılık

Başgöz, İ. (2008). Türkü. İstanbul: Pan Yayıncılık.

Camgöz, N. (2011). Taşkent'ten Derlenen Türküler ve TRT Repertuarında Bulunan Konya Türküleri ile Mukayesesi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Çobanoğlu, Ö. (2012). Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş. Ankara: Akçağ Yayınları.

Dağtaoğlu, A. E. (2024). Anadolu Türkülerinde Semboller, Örüntüler ve Kültürel Bağlamlar. İstanbul: Pan Yayıncılık.

Ekici, M. (2013). "Türkü İncelemelerinin Yöntemi Üzerinde Bir Değerlendirme". Kültürümüzde Türkü Sempozyumu Bildirileri 1. Cilt, Sivas: (22-25 Ekim 2011)

Ekici, M. (2015). Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri, Ankara: Geleneksel Yayıncılık.

Ertan, F. – Ertuğrul, V. – Şengüden, N.M.A. – Özbaba, H. R. (1974). Taşkent'in Doğuşu. İstanbul: İrfan Matbaası.

Malinowski, B. (1992). Bilimsel Bir Kültür Teorisi. (Çev.: S. Özkal), İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Yolcu, M. A. (2019). "Halk Bilimi Araştırma Kuram ve Yöntemleri". Halk Bilimi El Kitabı. (Editör: Mustafa Aça). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Yolcu, M. A., Aça, M. (2017). "Yapısal İşlevselcilik Açısından Folklorda Değişme ve İşlevsel Zorunluluklar Modeli". Folklor/Edebiyat, cilt:23, sayı:92.

URL-1: Tarihçe. <https://taskent.bel.tr/belediyemiz.php?seo=tarihce> (Erişim Tarihi: 01.11.2024)

URL-2: Taşkent'in Genel Görünüşü. <https://taskent.bel.tr/belediyemiz.php?seo=tarihce> (Erişim Tarihi: 04.11.2024)